

Gyarmati Béla

Örmény arcképek – Lukáts Lukács (8. rész)

Az örmény arcképekkel nem ismert embereket akarok bemutatni, hanem egykori örmény elődök közül némelyeknek máig fennmaradt portréját mutatom be az Olvasónak. Mindenkit arra biztatom, hogy az elődeiről fennmaradt képeket becsülje meg és kezelje szeretettel, mert ezeknek az érzelmi értéke pótolhatatlan. Most az egyik legrégebbi fényképünket mutatom be.

Lukáts Lukács élete

Lukáts Lukács 1782-ben született Zalatnán, a dúsgazdag erzsébetvárosi Lukácsok közül való *Lukács Jakab Ágoston* és *Dániel Mária* gyermekeként. Azt hihetnénk, valami különleges huncutság, hogy keresztnévül családnévét kapta, de ez tévedés lenne. Egyfelől, az erzsébetvárosi Lukácsok majd 300 ismert nevű férfia közül több mint egy tucatnyinak is Lukács az egyik keresztnévük bérmaneve, (mégpedig igen sokszor az elsőszülött fiúé). Másrészt, a korabeli örmény családok közt előfordulnak az Ábrahám Ábrahám, a László László, vagy a Todor Tódor nevek is. Ez az erdélyi örmények elmagyarosodásának korai szakában nem volt ritka névadási mód, és talán valami elfeledett mágikus hiedelem nyoma lehet. Nem utolsó sorban Lukáts Lukács kereszt/bérmanevei közt szerepelt a Todor és az Imre (Heinricus) is, az utódokban azonban – tán épp furcsasága miatt – a kettős Lukács őrződött meg. Nevének írásmódja változatos: saját korában írták Lukáts Lukácsnak is, meg Lukáts Lukácsnak is, de sírkövén egészen egyedien LUKÁTS LUKÁTS szerepel.

Ámbár Lukáts Lukács Zalatnán született, és ott élve is gondosan fenntartotta az Erdély-szerte igen kedvező

kereskedési jogokat biztosító erzsébetvárosi polgárjogát (amire az alapot nem csak ott lakás, hanem ottani ház-, vagy házrésztulajdon után való oda-adózás is biztosíthatta). Ezt a zalatnai anyakönyvek hivatás rovatába bediktált „senator et postea magister elisabethopolensis”¹ bejegyzések igazolják. Meg kell jegyezni, hogy az „erzsébetvárosi” jelző a dédapja, Lukács Jakab által 1762-ben megszerzett armális nemesség ellenére sem nemesi előnév volt – hiszen a nemeslevélhez birtokot nem kaptak és a nemesítéskor még csak nem is Erzsébetvárosban, hanem Gyergyószentmiklóson laktak –, azonban fontosnak tartották az erzsébetvárosi polgársághoz való tartozásukat hangsúlyozni, előbb a kereskedési előjogok biztosítására, utóbb a birtokos nemessé vált rokonsággal való egyenjogúságot igazolandó.

Lukáts Lukácsnak többféle „foglalkozás”-áról vannak adatok: „gazdag örmény kereskedő”, majd (valószínűleg atyja után) zalatnai postamester, pénzváltó és végül, de egyáltalán nem mellesleg aranybánya-tulajdonos². (A korabeli aranybányák már akkorra tőkét kötöttek le, hogy egyetlen ember nem birtokolhatta, de a bányatársulatok fő részvényesei, az igazgatósági tagok

éppoly szép jövedelmet húztak, mint-ha csak egyedüli tulajdonosok lettek volna.)

Lukáts Lukács atyja kihagyta az erdélyi örmények 1760-as nagy nemességszerzési akcióját³, csak két évvel később, a második hullámban szereztek nemesi armalist, mégpedig alighanem a kiépülő postaállomás-rendszerben rejlő lehetőségekhez való hozzájutás érdekében. (A postamesteri állás ugyanis „bizalmi” állás volt, a nem nemes ember pedig nem juthatott állami álláshoz.) A zalatnai postamesterség egyfelől szépen jövedelmezett és lehetőséget adott törvényes mellékes pénzszerzésre is, másfelől társadalmi rangot jelentett.

Lukáts Lukács 1807-ben Zalatnán vette feleségül *Begidsán Katalint*⁴, és házasságukból hét fiú és három leány született. Gyermeküket gondosan taníttatta:

– Dávid Konstantin gyógyszerésznek tanult, diplomamunkája elkészült, de 22 éves korában meghalt,

– Dávid⁵ arany- és kénbányák résztulajdonosa volt, és később *Wagner Jozsef*val kötött házasságából való elsőszülött fia lett *Lukács László*, a későbbi miniszterelnök,

– János a Zalatna-környéki Boteși hegyen, Bucsum községben a „Jakab és Anna Bányatársulat” igazgatója volt, a zalatnai iskolaszék tagja,

– Mihály szintén több bánya igazgatóságában vezető szerepet töltött be (az 1899-es preszákai emlékműavatáson „volt 48–49-es nemzetőr”-ként neveztek),

– József gyógyszerész lett és nyugdíjba vonulásáig a schönbrunni udvari patikát működtette.

A lányok neveltetése más irányú volt. Anna leánya a zalatnai kohóműben dolgozó *Adorján György* mérnök felesége lett és a véres események következtében három gyerekkel megözvegyült. Róza⁶ 1850-ben

egy Galíciából áttelepült lengyel származású tisztviselőhöz ment feleségül.

Egyes feltételezések szerint Lukáts Lukács azon magánosok közé tartozott, akik az 1811-es és ’16-os devalváció kapcsán – jutalék fejében – közreműködtek a pénzváltásban, ezzel is hozzájárultak a család vagyonosodásához. Ezért nevezték 1849-ben „örmény pénzváltónak”. Lukáts Lukácsot az 1848–’49-es szörnyűségek során az oláhok kirabolták, házat felperzselték, őt magát feleségével és leányával együtt kivégzésre vitték és csak szerencsés véletlennek köszönhetően, hogy a lázadók egyik vezére megmentette őket (mert ilyen is volt...). (Később Lukáts Lukács Róza leánya a zalatnai véres események alatt tanúsított bátor embermentő cselekedeteiért magas uralkodói kitüntetésként a Ferenc József érdemkereszt arany fokozatát kapta.)

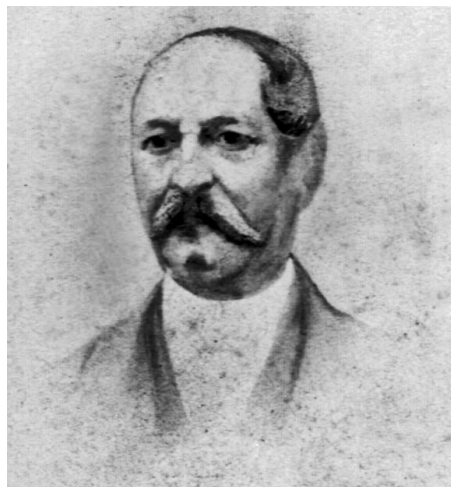
A Zalatnán élt Lukácsok többsége az 1848–’49-ben átelt viszonytagságok ellenére később is Zalatnán élt, egészen halálukig, csupán Róza követte férjét annak hivatala szerint különböző városokba. Lukáts Lukács öreg korára a postamesterséget János fia vette át. A Zalatna környékén fekvő ércbányák igazgatását, megosztva, Dávid, Mihály és János vették át, de a Zalatna-környéki bányák soha többé nem heverték ki az oláh dúlásokat: mire a bányákban és a kohóművekben esett károkat kijavították, addigra gazdaságtalanra váltak, és modernizálásukra az egykor legendás Lukács vagyontól már nem volt fedezet. (Az 1800-as évek legvégén Lukáts Dávid fiának, Lászlónak politikai pályára való lépésekor a Lukácsok végképp megváltak az egykor legendás bányáktól.)

Lukáts Lukács 1861-ben halt meg, sírja a zalatnai római katolikus temetőben máig megőrződött.

Lukáts Lukács arcképe

Lukáts Lukácsról egyetlen fénykép maradt fenn, ami öregkorában készült. Ez a kép minden tekintetben „kilóg a sorból”. Különlegessége ott kezdődik, hogy – sajnos – később nem készült róla festmény. Azzal folytathatjuk, hogy az ábrázolt személy kifejezetten egyszerű, szinte paraszti viseletben lett fotografálva. A magasan záródó nyakú fehér (vagy igen világos) színű ing örményes népviseletre emlékeztet, de a kép gyengesége miatt a részleteket nem lehet kivenni. Lukáts Lukács – a kép szerint – nem viselte az örményekre akkoriban meglehetősen jellemző bozontos szakállt (ami például József és Mihály fiának minden képén látható), hanem csupán egy szép „magyaros” bajuszt. Sajnos, a kép még a fényképezés azon kezdeti korszakában készült, amikor a halvány és kontrasztszegény másolatot gondos kézimunkával utó kezelni kellett: egyes vonások kiemelésével, vagy a ruházat „hozzárajzolásával”.⁷

A mintegy 5 cm x 7 cm-es fénykép

Lukáts Lukács fényképe, a családi albumból

vélhetőleg akkor készült, amikor Róza leánya 1850 nyarán férjhez ment és Zalatnáról férjéhez Gyulafehérvárra költözött. (Ekkor Lukács 68 esztendő volt.) A képet Róza leszármazottai a nagy becsben tartott családi fényképalbumban őrizték meg, mint az elődök legkorábbi fényképét, hogy most megoszthassuk az érdeklődőkkel.

Lábjegyzet:

¹ senator elisabethopolensis = erzsébetvárosi tanácsstag

² A Zalatna-környéki bányák aranyon és ezüstön kívül közel azonos arányban tartalmaztak sok más értékes ércet, egyebek közt például tellurt is, így egyáltalán nem csupán az aranyhozamuk jelentette e bányák értékét.

³ Mária Terézia 1758-ban úgy rendelkezett, hogy azon armális nemesek, akik a Temesi Bánságban birtokot vásárolnak, attól fogva teljes jogú birtokos nemesnek tekintessenek, amire válaszul 1760-ban 16 örmény família szerezte meg az armalist, majd vásárolt birtokot és hirdette ki a nemességét. Ezen akció kiugró jellegét mutatja, hogy az erdélyi örmények 1667 és 1939 közötti nemesítéseit vizsgálva ezen kívül csupán az 1762-es esztendő volt olyan, amiben 3-nál több nemesítés történt. (S ezeknek megint csak sajátos oka volt: Erdély szerte kiépült a postaállomások hálózata, ami a vagyonos és távolsági összeköttetésekkel jócskán rendelkező örmény nagykereskedők számára igen vonzó hivatalnak kínálkozott, azonban ehhez is hivatalképes, azaz nemes embernek kellett lenni. Míg az országgyűlés igyekezett az armalistákat nem-nemesként kirekeszteni, de a bécsi kormányzat által működtetett hivatal ilyesmire nem vetemedhetett. Ez az oka, hogy 1761-’62-ben további nyolc nemesítést kezdeményeztek az örmények. Tehát a 130 év alatt nemesített 59 erdélyi örmény familiának a fele 1760-’62

közt szerezte az armálisát, két kormányzati döntésre való talpraesett válaszként.

⁴ Begidsán Katalin arcképét a Füzetek 2014. októberi számában mutattuk be

⁵ Lukáts Dávid arcképét a Füzetek 2014. szeptemberi számában mutattuk be

⁶ Lukáts Róza arcképét a Füzetek 2014. november számában mutattuk be

⁷ Ilyenfajta fénykép-retusálásokon szerezte Zichy Mihály a később oly tökélyre vitt alakábrázolási készségét. Még az I. világháború korából is ismerünk olyan fényképet, ahol az arc fényképéhez – nem leplezve a technikát –, egyszerűen hozzárajzolták a kiegészítéseket és a ruházatot.

Meghalt Lászlóffy Csaba

(1939-2015. április 14.)

A kolozsvári író 76 éves volt.

Hosszú betegség után hunyt el. Munkássága során 1997-ben Berzsenyi-díjjal, 2005-ben József Attila-díjjal, 2009-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével is kitüntették, 1964-ben pedig megkapta a Román Írószövetség költészeti díját.

1960-ban a kolozsvári Babes-Bolyai egyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos diplomát, ezután a Szabadság napilap, majd a Dolgozó Nő, később a Családi Tükör hetilapok szerkesztőségében dolgozott. Költőként és prózaíróként egyaránt jelentőset alkotott, több mint negyven kötete jelent meg.

Hír24 MTI 2015 04. 15.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2014. májusi számában olvassuk önvallomását,

ama összeállítás részeként, amely 75. születésnapján köszönti a költőt, író, drámaszerzőt, műfordítót, esszéistát. Így fogalmaz: „Szellemi szülővárosom Kolozsvár; tágabb szülőföldem s állandó otthonom a magyar nyelv. És átmeneti otthonra találtam bolyongásaim során a világban s az időben ’kemény földön / leveles könyvtárban / Kemény János emlékiratában / nyílvesszőként zúgó Ázsiában / kitömött begygyel is élő tróféákban / keresztény máglyán vagy apokrif imában / fiktív hűségben és konkrét árulásban...’ Az egyedüli táj benünk él. Összekuszálva, középkori, ókori körvonalakkal, böjti szelekkel szántva – a legmaradandóbb haza.’

Lászlóffy Aladár öccseként nem lehetett éppen könnyű bejárni azt a nagyívű művészi pályát, amin több mint negyven